

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Af Morten Thing 3. oktober 2010 • I kategorien [Enkeltsprog](#), [religion](#) •

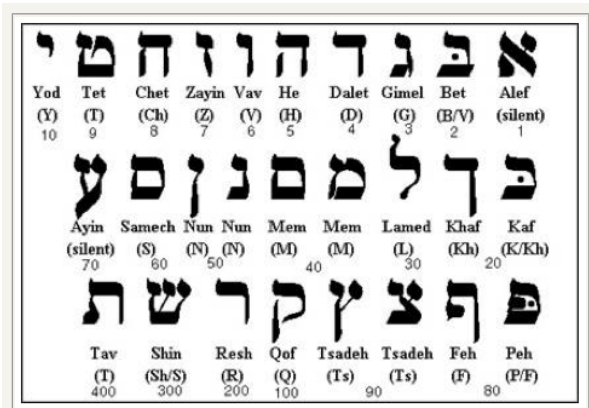
Hebraisk er det sprog, som jøderne brugte i Israel fra ca. 900 fvt. Efter det babylonske eksil talte mange jøder aramæisk og senere græsk, men den jødiske Bibel var stadig skrevet på hebraisk. En gang i det andet århundrede dør hebraisk ud som et talt sprog, og jøderne går over til at tale de flertalssprog, der blev talt, hvor de slog sig ned. Udadtil brugte man flertalssproget. Indadtil udvikledes flere steder dagligsprog til brug blandt jøder som jiddish eller judezmo. Samtidig brugtes i religiøse sammenhænge 'det hellige sprog', dvs. hebraisk og aramæisk, Biblens og Talmuds sprog.

Både hebraisk og aramæisk er semitiske sprog, som skrives med det aramæiske alfabet (selvom man altså omtaler det som det 'hebraiske'). Jiddish, som taltes af flertallet af Europas jøder, var et germansk sprog, mens judezmo, som taltes af de oprindeligt spanske jøder i Tyrkiet, Grækenland og Holland, var et romansk sprog. Begge sprog blev skrevet med et tillempet 'hebraisk' alfabet, som havde tegn for vokaler, hvad det hebraiske ikke har.

Selvom hebraisk var et dødt sprog som talt sprog, så blev det brugt som videnskabeligt og religiøst skriftsprog. I Spanien blev der, mens landet var arabisk, oversat en masse bøger fra arabisk til hebraisk, og der blev skrevet mange religiøse og filosofiske bøger på hebraisk.

Torahen omfatter Mosebøgerne, mens resten af det vi kalder Det gamle Testamente, hedder Tanakh. Torahen skrives i hånden på en rulle, og den berøres kun med en sølvpegepind

De 22 bogstaver (plus 5 særlige slutformer) i det hebraiske alfabet (tillige med deres talværdi). Læses fra højre til venstre. Der er ingen vokaler, hebraisk er et konsonantalfabet i lighed med arabisk.

To slags jødisk

Talmud findes i to udgaver, den babylonske (Bavli) og den jerusalemske (Jerushalmi). Den består af en central tekst med udlægninger rundt om denne. Talmud er i stor udstrækning på aramæisk

nationalisme

I løbet af 1800-tallet var der flere forsøg på at bruge hebraisk som skriftsprog. Der udkom aviser på hebraisk, og digtere som Mendel Moykher Sforim (forfatternavn for Sholem Yankev Abramovich 1835-1917) og Hayim Nahman Bialik (1873-1934) forsøgte at skabe et litterært skriftsprog. Den anden halvdel af 1800-tallet var nationalismernes glansperiode. Også en jødisk nationalisme begyndte at vokse frem og blev næret ved den stærke antisemitisme, som brød frem fra 1880'erne. Der var to slags

Seneste sprognyheder

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsoemt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk

28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprog-museet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Enkeltsprog'

Gagauzerna, en folkspillra med förnyad status
Kelterne – Europas indianere
Usbekisk arabisk – et besøg i landsbyen Jogari
Moldavisk

Mere i kategorien 'religion'

Biblijn på borriijnholmks
Ikke så ny at det gør noget: Norges nye Bibeloversættelse
Et sprog til at tale om alt
Standardisering af kurdisk

Nye kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1
Ruben Schachtenhauften til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

jødisk nationalisme. Den ene som blev kendt som zionisme, så det som sit mål at samle alle jødiske folk fra alle de forskellige kulturer og skabe et nyt jødisk folk i Palæstina. I 1897 blev der dannet en Zionistisk Organisation med dette formål. Samme år dannedes det jødiske socialdemokrati Bund med et helt andet nationalt koncept. De fleste jøder i verden boede indenfor tsarriget og talte jiddish, og Bunds mål var kulturel autonomi indenfor rammerne af et multikulturelt Rusland. De to nationalismer var grundlæggende uenige om fremtidens jødiske nationale sprog. Bundisterne mente, at det skulle være jiddish, mens zionisterne mente det skulle være et genoplivet hebraisk.

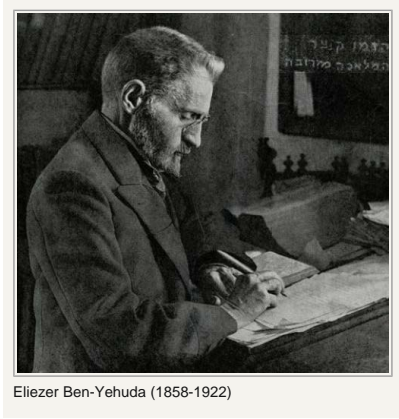
Theodor Herzls bog Jødestaten fra 1896, zionismens grundlæggende tekst.

Bund i København holder 15-års jubilæumsfest den 14. december 1918.

Der arbejder, blad udgivet af Bund i København i 1916 på jiddish.

Eliezer Ben-Yehuda (1858-1922)

Eliezer Ben-Yehuda

En af dem, som var med til at formulere ideen om et genoplivet hebraisk var Eliezer Ben-Yehuda (1858-1922). Han stammede fra Luzhki i Litauen. Han formulerede tanken om en genoplivning i en artikel fra 1879, og i 1881 emigrerede han til Palæstina, som dengang lå i Det osmanniske Rige. Her begyndte han at agitere for ideen om et hebraisk talesprog. Han mente at forudsætningen for, at det skulle lykkes, var, at tale hebraisk hjemme, tale hebraisk i skolen og så skabe en masse nye ord. De ord som fandtes i den hebraiske Bibel gjorde det ikke muligt at føre en samtale. Helt bortset fra moderne ting som 'tog', 'telefon', 'kaffekande'. Kraftudtryk fandtes ikke, og hvad med alle planter og dyr?

Ben-Yehudas livsprojekt blev det at skabe et leksikon over 'alle' hebraiske ord. Han ville ikke alene bruge ordene i Biblen, men alle ord i hebraiske kilder fra alle

tider. Samtidig ville han lave nye ord ud af de rødder, han i forvejen havde isoleret. Hans leksikon *Milon ha-lashon ha-ivrit* havde den supplerende titel *Thesaurus totius hebraicitatis*, dvs. 'Leksikon over hele det hebraiske sprog' med undertitlen *et veteris et recentioris*, gammelt såvel som moderne. Det udkom i 16 bind fra 1908-1959 hos forskellige udgivere i Berlin, Jerusalem og New York. De sidste ni bind blev redigeret af hans søn og hans anden kone.

Ben-Yehuda har fået en profets glorie i Israelsk mytologi. Hebraisk er det eneste truede eller uddøde sprog, som det er lykkedes at genoplive. Og Ben-Yehudas andel bliver kraftigt understreget. (Se fx Jewish Virtual Library for [en næsten officiel version](#).) Bl.a. fortælles det, hvordan han forbød sin kone at tale andet end hebraisk i hjemmet, således at hans søn skulle opdrages som det første menneske der talte det genoplivede sprog. Blandt sprogforskere er der enighed om, at Ben-Yehuda ikke skabte nogen bevægelse for hebraisk, og at det var en gruppe af lærere og skoleelever, som var dem som skabte det talte sprog.(1)

Udtale

Hvordan skulle det nye sprog nu udtales? Man havde i Europa to forskellige udtaletraditioner for bibelhebraisk, når man læste det op. Man havde den ashkenaziske udtaletradition, som har leveret rigtig mange ord til jiddish. Og man havde den sefardiske udtaletradition. Dertil fandtes en arabisk udtaletradition uden for Europa. Ben-Yehuda mente, at den ashkenaziske udtaletradition, som han selv var vokset op med, ikke lød så forfættende. Det har sikkert spillet

william fitch til Jødiske efternavne

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Herluf Hansen til Ded borrijnholska måled

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdad Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
juni 2018	Ethnologue: Languages of the World
maj 2018	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
april 2018	LL-Map: Language and Location
marts 2018	Minority Rights Group
februar 2018	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
januar 2015	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
december 2014	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
november 2014	
maj 2014	
marts 2014	
februar 2014	
oktober 2013	
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	
juni 2012	
maj 2012	
april 2012	
marts 2012	
februar 2012	
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	

en rolle, at jiddish var betragtet som kvindernes sprog, mens hebraisk især var for mændene. Og han syntes, at den sefardiske udtale lød stærkere og mere mandig. Så udtalen af det nye hebraisk var lagt an på denne tradition. Nu var det imidlertid sådan, at stort set alle indvandrerne i den første generation af hebraisk-talende havde jiddish som modersmål. De udtalte følgende de lyde fra den sefardiske udtale, som fandtes i den ashkenaziske. Så vokalernes blev sefardiske med ashkenaziske begrænsninger, mens konsonanterne blev ashkenaziske. Trykket lå som i den sefardiske tradition på sidste stavelse, især for ord af hebraisk oprindelse, mens slangord og låneord ofte fik tryk på næstsidste stavelse. Og det blev ikke det eneste, grundlæggerne tog med sig fra deres modersmål.(2)

I perioden 1905-1910 vokser den første generation af børn op i Palæstina, som kommunikerer sammen på et talt hebraisk. Det er børn fra de arbejderzionistiske kibbutzers skoler. Her beslutter man tidligt at bruge det nye hebraisk til undervisning, og kun det. Og for børnene, som for det meste havde jiddish eller judezmo som modersmål, blev hebraisk det sprog, de kunne tale og lege sammen på. Dette gennembrud blev understøttet af grundlæggelsen af den første jødiske by, nemlig Tel Aviv, i 1909. Det hebraiske gymnasium blev flyttet fra Jaffa til Tel Aviv og blev fulgt af flere nye hebraisk-baserede institutioner og skoler. Fra 1910-20 konsoliderede det nye sprog sig, og Ben-Yehuda nåede at opleve, at det blev det ene af de tre officielle sprog i det engelske Palæstina, før han døde. Men allerede på det tidspunkt havde han oplevet, at et nyt sprog ikke lader sig styre fra tegnebordet. Mange af hans konstruerede ord slog ikke igennem, og der udviklede sig nye syntaktiske muligheder med den udvidede brug, som det nye sprog blomstrede under.

Hvad er israelsk hebraisk for en slags sprog?

Spørgsmålet er nu: hvad er det israelske hebraisk for et sprog? Er det et genoplivet bibelhebraisk? Kunne man forestille sig, at en genoplivet kong David ville kunne læse en artikel i dagbladet Haaretz? Lingvisten Benjamin Harshav skriver, at en simpel optælling af ordene i en leder i Haaretz viser, at kun 5 % findes i Biblen.(3) Den israelske sprogforsker Ghil'ad Zuckermann viser i detaljer, hvor svært det er for israelere at forstå Biblen, og han konkluderer, at man burde oversætte den til israelsk hebraisk!

Når det drejer sig om selve klassifikationen af israelsk hebraisk, så foreslog den israelske sprogforsker Paul Wexler i 1990, at man skulle opfatte det som et slavisk sprog.(4) Grunden til denne overraskende konklusion er, at han påviser, i hvor høj grad jiddish har været kilde til ikke blot ordforråd, men også til syntaks og idiomatik. Wexler anser jiddish for at være et oprindeligt slavisk sprog (nemlig sorbisk), som er blevet relexificeret (dvs. som har fået udskiftet ordforrådet) med tyske ord.(5) Derfor klassificerer han israelsk hebraisk som et slavisk sprog.

Ghil'ad Zuckermann er uenig i klassifikationen, men enig i grundlaget, nemlig at "Jiddish er den vigtigste faktor i tilblivelsen af israelsk hebraisk, fordi det var genoplivernes modersmål..."(6) Han argumenterer imod, at man kan 'genoplive' et sprog, som ikke længere er et talesprog, uden at det bliver gødet med genoplivernes modersmål. Han mener, at man kunne sige, at israelsk hebraisk er 40 % hebraisk og 40 % jiddish, men at polsk, russisk, engelsk, arabisk, tysk og judezmo også har bidraget. Han konkluderer derfor at israelsk hebraisk ikke er et genoplivet bibelhebraisk, men et nyt sprog som er hybridt semito-europæisk af karakter, fordi både semitiske og indoeuropæiske elementer indgår meget kraftigt i tilblivelsen. Han skriver, at havde det været marokkanske jøder i stedet for østeuropæiske, som havde skabt israelsk hebraisk, så var det formentlig blevet et semitisk sprog.

Wexlers og Zuckermanns argumentation rammer ideologisk et følsomt sted i den zionistiske ideologi. Netop genskabelsen af en jødisk stat og genoplivningen af hebraisk er grundstenen i zionismens ideologi om Israels karakter. Hele dette kompleks, og Ben-Yehudas rolle i det, er blevet grundigt analyseret af en anden israelsk sprogforsker, Ron Kuzar i hans bog *Hebrew and Zionism. A Discourse Analytic Cultural Study*, hvor han afviser hele ideen om genoplivning og i høj grad understøtter Zuckermanns argumentation.

Ikke desto mindre spiller eksemplet med israelsk hebraisk en vigtig rolle i hele det sprogpoltiske område, som handler om at styrke truede sprog. Erfaringerne fra etableringen af det nye israelske sprog er i høj grad retningsgivende og viser, at man faktisk kan påvirke udviklingen, hvor sprog er truet.(7) Mange steder i verden i dag er oprindelige sprog truet af nyere dominerende sprog, og erfaringerne med israelsk hebraisk anviser konkrete veje til at styrke de pressede sprog og holde sprogdøden i ave.

1. Aaron Bar-Adon: *The Rise and Decline of a Dialect. A Study in the revival of Modern Hebrew*, Haag 1975, s. 19ff.
2. Aaron Bar-Adon fortæller i den nævnte bog, at i Galil udvikledes en dialekt med en anden udtale end det såkaldte standard-hebraisk.
3. Benjamin Harshav: *Flowers Have No Names, Natural History* feb 2009/1/s. 24-29. Se også Harshavs bog *Language in Time of Revolution*, Stanford, 1993.
4. Paul Wexler: *The Schizoid Nature of Modern Hebrew. A Slavic Language in Search of a Semitic Past*, Wiesbaden 1990.
5. Paul Wexler: *The Ashkenazic Jews. A Slavo-Turkic people in search of a Jewish identity*, Columbus, Ohio, 1993 og *Two-tiered relexification in Yiddish. Jews, Sorbs, Khazars, and the Kiev-Polesian dialect*, Berlin 2002.

april 2011
marts 2011
februar 2011
januar 2011
december 2010
november 2010
oktober 2010
september 2010
juni 2010
maj 2010
april 2010
marts 2010
februar 2010
januar 2010
december 2009
november 2009
oktober 2009
september 2009
august 2009
juli 2009
juni 2009
maj 2009
april 2009
marts 2009

Vittighedstegning med titlen: "Nej, det er en legitim kærlighed." Den kendte digter Khaym Nakhman Bialik (som skrev både på jiddish og hebraisk) går arm i arm med kvinden 'hebraisk' på gaden. Kvinden 'jiddish' holder en dreng, som råber: "Far!" efter Bialik. Hebraisk: "Khaym Nakhman, en illegitim kærlighed?" Jiddish: "Hids dem ikke op frue, Khaym Nakhman kender mig fra han var barn!" (Der groyser kundes, New York 5.2.26)

6. Ghil'ad Zuckermann: A new vision for Israeli Hebrew. Theoretical and practical implications of analyzing Israel's main language as a semi-engineered Semito-European hybrid language, *Journal of Modern Jewish Studies* 1/marts 2006/s. 57-71. Se også hans bog *Language Contact and Lexical Enrichment in Israeli Hebrew*, Basingstoke 2003.
7. Se Joshua A. Fishmann: *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Clevedon 1991 og samme (red.): *Can threatened languages be saved?*, Clevedon 2001.

Morten Thing, dr. phil.

Forskningsbibliotekar, Roskilde Universitetsbibliotek

Læs også:

1. [Israels sprog](#) Israel har tre officielle sprog ifølge engelsk lovgivning i Palæstina fra 1922: Engelsk, arabisk og hebraisk. Da de jødiske indvandrere til Palæstina og Israel alle talte et andet sprog ved...
2. [Er jiddish et døende sprog?](#) Den dansk-jiddishe avis Yidishe folkshtime 30.5.1916 med portræt af den kendte jiddishe digter Sholem Aleykhem Jiddish er et germansk sprog, som formentlig er opstået for ca. 1000 år siden. Det...
3. [Jødisk sprogpolitik](#) Marmorplakette i Vilnius (Vilne på jiddish, Wilna på polsk) på litauisk og jiddish. I oversættelse lyder den: "Ved den barrikade, som var opbygget på dette sted, åbnede en deling kæmpere..."
4. [Jødiske sprog](#) Ifølge databasen Ethnologue, eksisterer der følgende jødiske sprog: Jødeoirakisk (jahudisk), judeomarokkansk, judeotripolitansk (tripolita'it), judeotunesisk og judeojemenitisk, som alle er judeoarabiske sprog; bibelhebraisk og ivrit (moderne hebraisk)...

Tagget med: Alfabeter, arabisk, aramæisk, arbejderbevægelsen, Biblen, blandingssprog, bogstaver, græsk, hebraisk, identitet, Israel, jiddish, judezmo, jøde, ladino, nationalisme, religion, revitalisering, sorbisk, spansk, sprogdød, Sprogpolitik, Talmud, truede sprog, tysk

6 kommentarer

Laurits

3. oktober 2010 • 16:23

Det er ikke kun genoplivede sprog, der skifter karakter.

Moderne finsk er kraftigt påvirket af svensk fordi det i høj grad var den svensktalende overklasse, der formede standardsproget, på trods af at størstedelen af den finske befolkning altid har haft finsk som modersmål.

Hvordan ser det forresten ud med jiddisch nu til dags? Findes det stadig som levende sprog blandt jøderne i Danmark?

Svenskerne har jo valgt at gøre det til minoritetssprog, selvom jeg ikke helt forstår hvorfor. Der må jo være en del sprog i Sverige, der har betydeligt flere talere end jiddisch har, f.eks. dansk.

Svar

Bjørn A. Bojesen

3. oktober 2010 • 21:34

Tak for artiklen!

En lignende debat foregår i Cornwall, hvor tilhængerne af det (genoplivede) korniske sprog påstår at det er – genoplivet, mens modstanderne kalder det et "kunstsprog".

Hebraisk er et forbillede og en inspiration for alle dem der kæmper for at få et sprog på benene igen, hvadenten det er i Cornwall, på Man eller i de nordamerikanske indianerreservater.

Svar

Reinhard "Ron" F. Hahn

4. oktober 2010 • 04:13

Tak for denne artikel.

RETTELSE:

(1)

Jiddish ER et germansk sprog, og judezmo (alias ladino, alias jødisk castiliansk) ER et romansk sprog. De er endnu ikke uddøde. Især jiddish bruges stadig i Europa, Israel, Nordamerika og Latinamerika, og det er et officielt mindretalssprog i Sverige. Jiddish og judezmo er blot to af mange jødiske sprog, der blev udviklet i diaspora, og de fleste af dem er eller var skrevet med det hebraiske alfabet.

(2)

Torahen er også en del af Tanakhen:

T = Torah ("undervisning," ofte forkert oversat som "loven")

N = Nevi'im ("profeter")

K(H) = Ketuvim ("skrifter")

> TaNaKH

Svar

Anders Lotsson

4. oktober 2010 • 16:02

Har inte modern hebreiska många ord som är lånade eller härledda från klassisk arabiska?

Svar

Morten Thing

5. oktober 2010 • 13:06

Tak for indlæggene. Til Anders Lotssons spørgsmål kan jeg fortælle, at Ghil'ad Zuckermann i sin optælling af neologismer (nydannede ord) i israelsk hebraisk når frem til, at den største gruppe udgøres af, hvad han kalder 'internationale ord', som er kommet via jiddish, russisk og polsk. De udgør 41,67 % af neologismerne. Af egentlige jiddishe neologismer er der 10,71 %. Fra amerikansk engelsk er der kommet 13,10 % og 5,95 % fra (britisk) engelsk. Fra arabisk er der kommet 4,77 % plus de ord af international oprindelse, som er kommet via arabisk, nemlig 3,57 % (s. 222). Han nævner også (s. 11), at i visse tilfælde er den fonetiske adaption af indlån kommet via arabisk. Således hedder sæbe på israelsk hebraisk 'sabón' (fra fransk 'savon'). Udtalen med 'b' for 'v' er taget fra arabisk 'sabún'.

Svar

Arturo

15. februar 2016 • 16:13

Attractive portion of content. I simply stumbled upon your site and in accession capital to claim that I get actually enjoyed account your weblog posts. Any way I will be subscribing in your feeds or even I success you get right of entry to consistently quickly.

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.